ARTHA Poona 4.

अर्थशास्त्र, व्यापार, उद्योगधंदे, बँकिंग, सहकार, इत्यादि विषयांस वाहिलेलें एकमेव मराठी साप्ताहिक

स्थापना : १९३५

अर्थ

“ अर्थ एव प्रधानः ” इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।
—कौटिलीय अर्थशास्त्र

प्रत्येक बुधवारीं प्रसिद्ध होतें.
वर्गणीचे दर :
वार्षिक : ६ रु.
सहामाही : ३ रु.
किरकोळ : २ आ.
दुर्गाधिवास, पुणें ४.

LICENCED TO POST WITHOUT PREPAYMENT
Reg. No. B. 3434. Licence No. 53.

वर्ष २२ | पुणें, बुधवार तारीख ४ जानेवारी, १९५६ | अंक १

विविध माहिती

भारताला विमानाची भेट—रशिआतर्फे ‘ इलयूशिन १४ ’ ह्या प्रकारचें एक विमान भारताला भेट म्हणून देण्यांत आलें आहे. भारतातर्फे पं. नेहरू ह्यांनीं विमानाचा स्वीकार करून त्याला ‘ मेघदूत ’ असें नांव ठेवलें. विमानांत २० माणसांची सोय आहे. विमानांच्या यांत्रिक रचनेविषयीं माहिती देण्यासाठी रशिअन वैमानिक कांहीं दिवस भारतांत राहतील. भारतीय तंत्रज्ञांना माहिती झाल्यावर ते परत जातील.

माध्यमिक शिक्षणाची पुनर्घटना—माध्यमिक शिक्षण-क्रमाची योग्य ती पुनर्घटना केली तर देशांतील बेकारीचा प्रश्न सोडविण्याची गुरुकिल्ली हातीं लागेल, असे उद्‌गार नियोजन समितीचे सभासद श्री. जे. सी. घोष ह्यांनीं काढले. नियोजन-समितीच्या शिक्षणविषयक मंडळाच्या पहिल्या बैठकींत ते बोलत होते. विद्यार्थ्यांची नैसर्गिक आवड व कुवत ह्या गोष्टींकडे जास्तींत जास्त लक्ष देण्यांत आलें पाहिजे, असेंहि ते म्हणाले.

निर्वासितांना काम देण्यासाठी—पूर्व बंगालमधून येणाऱ्या निर्वासितांना काम देण्यासाठी नवे उद्योगधंदे काढण्यांत येत आहेत. ह्या कामासाठी भारतीय सरकारनें ३० कोटी रुपयांची रक्कम मंजूर केली आहे. ह्यापैकी निम्मी रक्कम खाजगी भांडवल-वाल्यांना यंत्रसामुग्रीच्या खरेदीसाठी कर्जाऊ देण्यांत येणार आहे. उरलेली रक्कम त्या त्या भांडवलदारानें स्वतः गुंतवावयाची आहे.

नीरेपासून तयार झालेली साखर—डहाणू येथील भारतीय ताडगूळ शिल्पभवन ह्या संस्थेनें नीरेपासून तयार केलेल्या साखरेचा उपयोग करून बिस्किटें, टॉफी व इतर मिठाई तयार करण्याचें ठरविलें आहे. नीरेपासून गूळ तयार करण्याचें शिक्षणहि भवनातर्फे उमेदवारांना दिलें जातें. संस्थेला रोज १,००० पौंड नीरेचा पुरवठा होतो. त्यापैकीं ५०० पौंड नीरा निरनिराळ्या केंद्रांवर विकण्यांत येते.

भारतीय नृत्यकलेचें शिक्षण—प्रो. सकाकिबारा ह्या जपानी गृहस्थांनीं जपानमध्यें भारतीय नृत्याचें शिक्षण देणारी संस्था काढली आहे. संस्थेच्या शाखा सर्व जपानभर असून त्या-मधून भारतीय नृत्य व कथकली नृत्य हे दोन प्रकार शिकविण्यांत येतात. जपानमधील सुमारें २,००० विद्यार्थी सध्यां अभिजात भारतीय नृत्यकलेचें शिक्षण घेत आहेत.

हरिजनांसाठी बिऱ्हाडांची सोय—कमी उत्पन्नाच्या लोकांसाठी बिऱ्हाडें बांधण्याच्या योजनेला अनुसरून मुंबई सर-कारनें अहमदाबाद म्युनिसिपल कॉर्पोरेशनला १५,६४,००० रुपयांचें कर्ज मंजूर केलें आहे. हरिजनांसाठी ४९२ बिऱ्हाडें व कारकुनांसाठी १४४ बिऱ्हाडें बांधण्यांत येणार आहेत. ह्या सवलतीचा फायदा १,१०० हरिजन कुटुंबें आणि कांहीं कार-कुनांचीं कुटुंबें ह्यांना मिळणार आहे.

दि युनायटेड वेस्टर्न बँक लिमिटेड

स्थापना १९३६] पॅलेस स्ट्रीट, सातारा [शेड्यूल बँक

शाखा : मुंबई, फोर्ट, गिरगांव, पुणें, नासिक, बार्शी व लोणंद.

१ जानेवारी १९५६ पासून
कोल्हापूर व हलकर्णी
येथें नवीन शाखा सुरू

आमच्या हितचिंतक ग्राहकांस कळविण्यास आनंद वाटतो कीं, दक्षिण महाराष्ट्रांत बँक आपला व्यवसाय वाढवीत असून, शिवाजी चौक कोल्हापूर व हलकर्णी येथें १ जानेवारी ५६ पासून नवीन शाखा सुरू करीत आहोंत.

सी. ह. जोशी,
बी. ए., बी. कॉम, मॅनेजर.

शं. ह. साठे,
बी. ए., एलएल. बी., चेअरमन.

अमेरिकन व ब्रिटिश बँकिंग

(अमेरिकन बँकरच्या चष्म्यातून)

ब्रिटिश आणि अमेरिकन बँका ह्यांचेमधील महत्त्वाचा फरक म्हणजे, अमेरिकन बँकांच्या शाखा देशभर पसरलेल्या नसतात. त्या देशाचा प्रचंड विस्तार, फार थोड्या हातीं फार मोठी सत्ता एकवटण्याची भीति, देशाची ४८ राज्यांत विभागणी, त्या प्रत्येक राज्याची स्वतंत्र राजकीय संघटना व कायदे व त्यांचें बँकांवर नियंत्रण, इत्यादि कारणें त्यास सांगण्यांत येतात. त्यामुळें राष्ट्रीयीकरणाची भीति अमेरिकन बँकांना कमी वाटते आणि ग्रेट ब्रिटनसारख्या लहानशा देशांत तरी इंग्लिश बँकांनीं स्कॉटलंडमध्यें व उत्तर आयर्लंडमध्यें शाखा काढण्याचें टाळलेंच आहे कीं नाहीं ?

अमेरिकेंतील ४८ राज्यांतहि बँकिंगचें स्वरूप स्थानिकच आहे. कॅलिफोर्निया सारख्या फारच थोड्या राज्यांत बँकांना राज्यभर शाखा उघडण्याची परवानगी आहे. इलिनॉइस राज्यांत शाखांना मुळींच परवानगी नाहीं; त्यामुळें फर्स्ट नॅशनल बँक ऑफ शिकॅगो आणि कॉंटिनेंटल इलिनॉइस नॅशनल बँक अँड ट्रस्ट कंपनी, ह्या दोन्ही मोठ्या बँकांच्या कचेऱ्या एकाच छपरा खालीं आढळतात.

ह्या सर्व कारणांमुळें, अमेरिकेंत आज १४,५०० स्वतंत्र बँका आहेत. लहान-लहान बँका झाल्या म्हणजे त्या संकटांत लवकर येण्याचा संभव असतो; पुष्कळ शाखा असणाऱ्या मोठ्या बँकांना संकटाची भीति कमी असते, असें समजण्यांत येतें. अमेरिकेंतील बँकिंग कायद्यांनीं ह्यावर उपाय योजिलेला आहे. ग्रेट ब्रिटनमध्यें परंपरा म्हणून बँका डिमांड ठेवींच्या ज्या प्रमाणांत रोकड जवळ बाळगतात, त्यापेक्षा कितीतरी जास्त प्रमाणांत (२०% पेक्षा अधिक) रोकड अमेरिकन बँका बाळगतात. बँकांकडील ठेवींचा विमा उतरण्याच्या पद्धतीमुळें, त्यांचा भक्कमपणा वाढला आहे. प्रत्येक विमेदार बँक फेडरल डिपॉझिट इन्शुअरन्स कॉर्पोरेशन ह्या सरकारपुरस्कृत संस्थेला ठेवींच्या १⁄१२% एवढा हप्ता भरते; त्याच्या मोबदल्यांत ही कॉर्पोरेशन सभासद-बँकांच्या प्रत्येक ठेवीदाराच्या १०,००० डॉलर्सपर्यंतच्या ठेवीच्या परत-फेडीची हमी घेते. ह्या कॉर्पोरेशनची स्थापना २० वर्षांपूर्वी झाली. तेव्हांपासून आतांपर्यंत तिला फारच थोडे क्लेम भागविण्याची जरूरी पडली आहे; कोणत्याहि ठेवीदाराला नुकसान सोसावें लागलेलें नाहीं.

ब्रिटिश बँकेच्या शाखा अमेरिकन बँकेच्या शाखांपेक्षा खूपच जास्त असल्यानें, ब्रिटिश बँकेंत नोकरांची संख्या कितीतरी पट जास्त असते. अमेरिकन बँकेच्या नोकरांपैकी निम्मे स्त्री-नोकर असतात, तर ब्रिटिश बँकेंत स्त्री-नोकरांचें प्रमाण ३३% भरतें.

ब्रिटिश बँकेकडे ठेवी जास्त असल्या, तरी अमेरिकन बँकेचें भाग-भांडवल जास्त असतें. पण, ब्रिटिश बँका गुप्त रिझर्व्हज जास्त प्रमाणांत निर्माण करतात व राखतात. ब्रिटिश बँक मोठी असली, तरी अमेरिकन बँकेची नफा मिळविण्याची शक्ति जास्त असते.

ब्रिटिश बँक आपण होऊन कर्जदार शोधीत जात नाहीं. पण अमेरिकन बँक त्यासाठीं जाहिराती देईल, रेडिओवर वेळ भाड्यानें घेईल, आगगाड्यांतून पाट्या लावील.

ब्रिटिश बँकेच्या रिपोर्टांत ब्रिटिश आर्थिक परिस्थितीचा व्यापक आढावा घेतलेला असेल व सरकारला सूचना केलेल्या असतील. अमेरिकन बँकेच्या रिपोर्टांत बँकेच्या कारभारासंबंधींच मुख्यतः तपशीलवार माहिती असेल. हा रिपोर्ट भागीदारांना उद्देशूनच लिहिलेला असेल; ब्रिटिश बँकेच्या रिपोर्टाचा रोख सामान्य नागरिकांकडे असेल.

एक अमेरिकन बँकर ब्रिटिश बँकिंगच्या पद्धतीची पहाणी करण्यास गेला व त्यानें काय पाहिलें तें पत्रानें स्वतःच्या बँकेस कळविलें, तर त्या पत्रांत खालीलप्रमाणें मजकूर आढळेल:—

"टॉमस बँक शनिवारीं उघडी असल्याचें पाहून आश्चर्य वाटलें. आठवड्यांतून सहा दिवस काम करण्यास तयार असणारे नोकर बँकेला मिळतात तरी कसे ?

एका बँक मॅनेजरानें मला घरीं बोलावलें. स्टेशनवर उतरून घेण्यास आला. केवढीशी त्याची ती मोटरगाडी ! अन्न व कॉफी साधारणच; आदरातिथ्य मात्र भरपूर.

मॅनेजरची बँकेंत भेट होणें मोठें अवघड. आपल्याइकडे मॅनेजरची कोणीहि, केव्हांहि भेट घेऊं शकतो. लहानशा बंदिस्त खोलींत ब्रिटिश बँक मॅनेजर बसतो. भेटीस येणारांना चिठ्ठी पाठवावी लागते आणि मॅनेजरची मर्जी होईपर्यंत ताटकळत बसावें लागतें; त्यामुळें उगीचच वेळ आणि जागा फुकट जाते. बँककचेरीच्या जागेंत अंधार; लिफ्ट बारकाले पिंजऱ्यासारखे. शाखा कचेऱ्यांची संख्या पाहून आश्चर्य वाटतें. एकाच चौकांत डझनावारी बँकांचा शाखा कचेऱ्या. त्यांचा हेतु नफ्यापेक्षा प्रतिष्ठा हाच असावा.

क्लिअरिंग हाऊस कार्यक्षम, पण पुष्कळसा व्यवहार शिपाई पाठवूनच केला जातो. त्यामुळें, पायतणांचा धंदा तेजींत आहे ! दशमान पद्धति कोणालाच माहीत नाहीं. १,४७२ पौंड, ४ शि. ६ पेन्सचें ३५ दिवसांचें ५½% नें (३६५ दिवसांचें वर्ष धरून) व्याज कसें काढावयाचें ?

बँकांतून यांत्रिक उपकरणें फार कमी वापरलीं जातात. चेकबुकांच्या काउंटरफाइलवर शिल्लक रक्कम लिहिण्यास फारच थोडी जागा. खातेदाराच्या खात्यांत रक्कम जमा झाल्यावर तें त्याला कळविण्याची सर्वसाधारण पद्धत नाहीं. ठेवीदाराला जिज्ञासा नाहीं, किंवा तो सोशिक वृत्तीचा असला पाहिजे."

कांहीं दिवसांच्या आणखी अनुभवानंतर खालीलप्रमाणें पत्र जाईल:—

"शाखा उघडायला सरकारी परवाना लागत नाहीं. एका मॅनेजरनें, न्यूयॉर्कमध्यें त्याच्या बँकेची शाखा उघडण्याची इच्छा व्यक्त केली, त्याला परावृत्त करणें भाग पडलें. अमेरिकन लोक आतिथ्यशील असतात ना, असें त्यानें विचारलें. त्याला सांगितलें कीं धंदा व चैन ह्यांत फरक आहे. एका मॅनेजरनें 'पंच' साप्ताहिकाची वार्षिक वर्गणी भरून त्याची मला वाढदिवस-भेट दिली. मी परत येण्याच्या आंत 'पंच' आला, तर तो धाडणाऱ्याला परत करूं नकोस, असें पत्नीला कळव. माझ्या वतीनें 'न्यू यॉर्कर'ची वर्गणी भर; त्या मॅनेजरच्या नांवानें 'न्यू यॉर्कर' पाठवायला सांग. पाद्री घरीं येईल त्यावेळीं 'न्यू यॉर्कर' लपवून ठेवण्याचें त्यानें कबूल केलें आहे ! कौंटी क्रिकेटची मॅच पाहिली. सामन्याच्या मधल्या सुटीच्या वेळांत चवदार जिनसा आम्हांला वाढण्यांत आल्या."

❦ अर्थ ❦

बुधवार, ता. ४ जानेवारी, १९५६

संस्थापक :
प्रो. वामन गोविंद काळे
संपादक :
श्रीपाद वामन काळे

कापडाच्या उत्पादनाचें लक्ष्य

दर माणशीं खपाच्या अंदाजाचें महत्त्व

नियोजन मंडळाला मुंबईच्या व अहमदाबादच्या गिरणी-मालक-संघांनीं सादर केलेल्या निवेदनांत, दुसऱ्या पंचवार्षिक योजनेच्या अखेर कपास कापडाच्या धंद्यानें किती प्रगति करावी, ह्याविषयीं आंकडे दिले आहेत, ते असे—

कापडाचें एकूण उत्पादन	१००० कोटी वार
त्याचें उत्पादन खालीलप्रमाणें	
गिरण्या	७८० कोटी वार
हातमाग	२०० कोटी वार
यंत्रमाग	२० कोटी वार

उत्पादनाचीं साधनें

चात्या	१ कोटी, ५५ लक्ष (सध्यांच्या १ कोटि, १९ लक्ष अधिक ३६ लक्ष)
माग	२,९८,००० (सध्यांचे २,०८,००० अधिक ९०,०००)
भांडवल	१०० कोटी रु. पुनर्रचनेसाठी.
	१३३ कोटी रु. नव्या सामुग्रीसाठी.
कपास	वार्षिक ६०/६५ लक्ष गासड्या.

कपास कापडाच्या धंद्याचें हिंदी उद्योगधंद्यांत महत्त्वाचें स्थान आहे. त्या धंद्यांत ११० कोटी रुपये भांडवल गुंतलेलें आहे व त्याचें वार्षिक उत्पादन ३५०–४०० कोटी रुपयांचें आहे. शेतीचा व्यवसाय सोडला, तर बाकी कोणत्याच व्यवसायांत ह्या धंद्याइतके लोक गुंतलेले नाहींत. सुमारें ४०० गिरण्यांतून आज ७,५५,००० कामगार काम करीत आहेत. खालील तक्त्यांत वेगवेगळ्या धंद्यांतील कामगारांचे तुलनात्मक आंकडे दिले आहेत.

प्रमुख उद्योगधंद्यांतील कामगार

कपास कापडाच्या गिरण्या	७,५५,०००
तागाच्या गिरण्या	२,६७,०००
धातूंचे कारखाने	८५,०००
साखर	७६,०००
विजेची यंत्रसामुग्री, इ.	२५,४००
सिमेंट	१२,७००
लोकरी कापडाच्या गिरण्या	११,२००
साबण	६,३००

मुंबई व अहमदाबाद येथें एकूण गिरण्यांच्या निम्म्या गिरण्या आहेत, त्यांतील कामगारांना दरसाल ५० कोटी रुपये वेतन मिळतें. सर्पण, वीज, रंग, रसायनें, स्टोअर्स, इत्यादींवर दरसाल ४० कोटी रुपये खर्च होतात. कपास पेरणारा शेतकरी, हातमाग चालविणारा विणकर, कापडाच्या व्यापारांतील असंख्य लोक, इत्यादींचा कपास कापडाच्या गिरण्या हा मोठा आधार आहे.

पहिल्या पंचवार्षिक योजनेच्या अपेक्षा ह्या धंद्यानें वेळेच्या आधींच पुऱ्या केल्या आहेत. कानुंगो चौकशीकमिटीच्या अहवालाप्रमाणें, १९२७–२८ ते १९३७–३८ ह्या मुदतींत कापडाचा दरमाणशीं खप १५ ते १६ वार होता. १९३७–३८ ते १९४७–४८ ह्या मुदतींत दरमाणशीं फक्त १२ ते १४ वार कापड उपलब्ध झालें. १९४८–४९ मध्यें १७ वार कापड मिळूं शकलें, पण १९५०–५१ मध्यें फक्त ९·७ वार कापडच वांट्यास आलें. उत्पादनांत घट व निर्गतींत वाढ, हें त्याचें कारण होतें. निर्गतिवर नियंत्रणें बसविल्यावर लागलीच पुढच्याच वर्षी दरमाणशीं १४·५ वार कापड मिळालें. कापडाचें उत्पादन वाढत चालल्यामुळें, १९५२–५३ मध्यें १४·९८ वार व १९५३–५४ मध्यें १४·७७ वार कापड मिळूं शकलें.

नियोजन मंडळाच्या अपेक्षेप्रमाणें, १९५५–५६ मध्यें दरमाणशीं १५ वार कापड मिळावयास हवें, व त्यादृष्टीनें गिरण्यांनीं ४७० कोटी वार व हातमागांनीं १७० कोटी वार कापड तयार करावें असें ठरविलें. दरसाल १०० कोटी वार कापडाच्या निर्गतीस वाव ठेवला होता. कापडाच्या गिरण्यांनीं अपेक्षेपेक्षा पुष्कळच जास्त उत्पादन केलें, उत्पादनाचा आंकडा ५०० कोटी वारांपर्यंत जाईल. हातमाग व यंत्रमाग ह्यांचें उत्पादन १६० कोटी वार होईल अशी अपेक्षा आहे. कानुंगो कमिटीच्या मतें १९६० मध्यें दरमाणशीं खप १८ वारांवर जाईल, त्यावर्षी सुमारें ४० कोटी लोकसंख्या असेल व त्या हिशेबानें ७२० कोटी वार कापडाचें उत्पादन आवश्यक होईल. १०० कोटी वार कापड निर्गतीसाठीं धरलें, म्हणजे एकूण ८२० कोटी वार कापड लागेल. तें गिरण्या, हातमाग व यंत्रमाग ह्यांनीं मिळून तयार करावयाचें आहे. गिरणी मालक संघाच्या मतें, दर माणशीं २२ वार कापड लागेल. ह्या अंदाजावरच १००० कोटी वार उत्पादनाचीं लक्ष्यें ठरविलीं पाहिजेत, म्हणून त्याचें महत्त्व विशेष आहे.

जपानी छडीपेक्षा ब्रिटिश छडीचा मार बरा !

ईटन येथील एका शाळेच्या मासिकांत एका विद्यार्थ्यानें एक लेख लिहिला आहे, त्यांत त्यानें ब्रिटिश मालाच्या खरेदीचा पुरस्कार केला आहे. शाळेंत शिस्त राखण्यासाठी करावयाच्या कांहीं महत्त्वाच्या बाबींसाठीं वेताची छडी लागते, ती जपानी असल्याची त्या विद्यार्थ्याची तक्रार आहे. ब्रिटिश वेत-छड्या मिळूं शकत असतांना, जपानी छडीचा मार खाणें त्या विद्यार्थ्याला अपमानास्पद वाटतें.

स्टर्लिंग शिलका

२५ नोव्हेंबर, १९५५ रोजीं भारताची ब्रिटिश स्टर्लिंगमधील शिल्लक ७१९·६९ कोटी रुपये होती. भारत–ग्रेटब्रिटन करारा-प्रमाणें, भारत त्यापैकीं ५२ कोटी रुपये दरसाल वापरूं शकला असता, पण त्यानें चालू वर्षी फक्त २२ कोटी रुपयांचाच उपयोग केला आहे. भारताची औद्योगिक प्रगति, परदेशांची अन्नाची मदत, इत्यादींमुळें ही बचत होऊं शकली.

साधी रहाणी व उच्च विचारसरणी

भारताच्या उत्कर्षाला उपकारक ठरेल काय ?

शांतिनिकेतन येथें विश्वभारती विद्यापीठाच्या वार्षिक पदवीदानसमारंभाच्या वेळीं सरदार के. एम्. पण्णीकर ह्यांनीं अतिशय मार्मिक आणि विचारप्रवर्तक भाषण केलें. भारताचा आर्थिक व सामाजिक उत्कर्ष साधण्यासाठी चालू युगमानाला अनुसरून प्रयत्न करण्यांत येत आहेत. तथापि, उत्कर्षाच्या मार्गाविषयीं मात्र मतभेद दिसून येत आहेत. एक विचारप्रवाह असा आहे कीं, ग्रामीण जीवनाचा हस्तव्यवसायाच्या साह्यानें पुनरुद्धार करूनच देशाचा उत्कर्ष साधूं शकेल. उलटपक्षीं, आधुनिक उद्योगधंद्यांच्या स्थापनेवर भर देणारा असा दुसरा विचार प्रवाहहि देशांत रुजलेला आहे. ग्रामीण जीवनाची पुनर्घटना करण्यासाठी बद्धपरिकर झालेले विचारवंत 'साधी रहाणी व उच्च विचारसरणी' ह्या तत्त्वज्ञानाचाहि पाठपुरावा करतांना दिसून येतात. सरदार पण्णीकर ह्यांनीं आपल्या भाषणांत ह्या विषयासंबंधीं महत्त्वाचे विचार व्यक्त केले आहेत. ते म्हणतात कीं, एखाद्या व्यक्तीनें स्वखुषीनें दारिद्र्याचा स्वीकार केला तर ती गोष्ट कौतुकास्पद होऊं शकेल; पण राष्ट्रीय ध्येय म्हणून दारिद्र्याचा स्वीकार करणें ही गोष्ट मात्र बुद्धीहीनत्वाचें लक्षणच समजली पाहिजे. भारताची पुनर्घटना करण्यासाठीं अशी एक सूचना करण्यांत येते कीं, प्राचीन कालांतील तपोवनासारख्या वसाहती स्थापन करण्यांत याव्या आणि ऋषिप्रणीत साधी रहाणी व उच्च विचारसरणी अमलांत आणावी. ऐतिहासिकदृष्ट्या अशा प्रकारचा समाज भारतांत प्राचीन काळीं होता किंवा काय, हें सांगतां येणार नाहीं. उलट, भारतांत चांगलें जोमदार अशा प्रकारचें नागरी जीवन प्रगत पावलेलें होतें असाच पुरावा मिळतो. तपोवनांची संख्या व त्यांतील जीवन हीं मात्र फार थोड्या प्रमाणांत आढळतात.

ग्रामीण जीवनाचा व खेड्यांतील साध्या उद्योगधंद्यांचा उद्धार करण्याची कल्पना तपोवन-आश्रमादिकांना पाठिंबा देण्याच्या विचारांतूनच उद्भवलेली आहे. भारताच्या आर्थिक जीवनांत खेड्याला महत्त्वाचें स्थान आहे, ह्याबद्दल वाद नाहीं. पण ग्रामीण जीवनाचा पुरस्कार करणारे नागरी जीवनाचें महत्त्व मान्य करीत नाहींत. गरजा कमी करून, दारिद्र्याचा स्वीकार केल्यानेंच भारताला आपलें स्वत्त्व सांपडेल असा त्यांचा दावा आहे. पण ही विचारसरणी प्रतिगामी व विचित्रच म्हटली पाहिजे. साध्या रहाणीच्या व उच्च विचारसरणीच्या ध्येयाचा भारतांत कधींहि प्रचार करण्यांत आलेला नाहीं. प्राचीन भारतीय जीवनाचीं जीं कांहीं वर्णनें उपलब्ध आहेत, त्यावरून असें दिसतें कीं आर्थिक उत्कर्षाला व विलासप्रिय जीवनाला महत्त्वाचें स्थान देण्यांत आलें होतें. तपोवनांतील साधु-संन्यासी एवढेच काय ते अपवाद म्हणून सांगितलेले दिसतात. सप्तऋषी हे संन्यस्त वृत्तीचे निस्सीम उपासक म्हणून मानले जातात. पण त्यांचें वर्णन करतांनासुद्धां कालिदासानें त्यांना सुवर्णमय वस्त्रें नेसविलीं आहेत आणि मोत्याचें यज्ञोपवीत त्यांच्या गळ्यांत बांधलेलें आहे. एक शिव ही देवता सोडली, तर इतर सर्व देवदे[illegible] विलासप्रिय दाखविलेलीं आढळून येतात. तेव्हां साध्या राहणी[illegible] तत्त्वज्ञान हिंदु धर्माला मान्य होतें ही कल्पना पूर्णपणें असत[illegible] आहे असें मला वाटतें. तें कांहींहि असलें तरी, दारिद्र्याच[illegible] पूजेची विचारसरणी खोटी आहे. आपलें राष्ट्रीय जीवन ज्यावेळ[illegible] दारिद्र्यांत रुतलेलें होतें त्यावेळीं वर्तमानांतून पळ काढण्याचा [illegible] एक अस्पष्ट मार्ग होता. पण आजचा भारत संपत्तीचें अधि[illegible] उत्पादन करून ती अधिक चांगल्या रीतीनें वांटण्याचे प्रयत[illegible] करीत आहे. अशा वेळीं दारिद्र्याची पूजा बांधणें समाजविरो[illegible] होईल. संपत्तीच्या उत्पादनांत वाढ करून प्रत्येक व्यक्ती[illegible] आपलें जीवन अधिक सुखी व संपन्न करण्याची संधि देण्यां[illegible] येणार आहे. म्हणून मला असा विश्वास वाटतो कीं, भारतांतील सु[illegible] जनता दारिद्र्याचा उदोउदो करणारें तत्त्वज्ञान मान्य करणार नाह[illegible]

पं. नेहरूंचा नव्या वर्षाचा संदेश

जिवंतपणा कशांत आहे ?

'अडचणींची भीति बाळगूं नका. फक्त मेलेल्यांनाच अडचणी नसतात. अडचणी असणें, हें जिवंतपणाचें लक्षण आहे. १९५५ हें वर्ष व त्यांतील अडचणी इतिहास जमा होऊन, नवें वर्ष व नव्या अडचणी आतां त्यांची जागा घेतील. अडचणींना तोंड देऊनच आपण अधिक शक्तिमान होत गेलों. कांहीं अडचणींचें आपण निवारण केलें, त्यामुळें विश्वास निर्माण होऊन सामर्थ्य प्राप्त झालें. कांहीं अडचणींनीं आपणांस लोळण घ्यावयास लावलें, तरी आपण पुन: उभे राहून त्यांना तोंड दिलें. अशा रीतीनें, आपण प्रगति केली; त्याच मार्गानें आपणांस भविष्यकालावर विजय मिळवावयाचा आहे."

अर्थमंत्री गवई़च व्हावयाचे !

"माझ्या वडिलांची इच्छा मी गांधर्व विद्यालयांत [illegible] पलुस्करांच्या हाताखालीं गायन शिकावें अशी होती. मा[illegible] संगीताशीं अधिक परिचय लवकर होऊं नये, अशी विधिघटना असली पाहिजे. आमच्या घराण्यांत प्रत्यक्ष गायक कोणी नसले, तरी काव्यगायन व सणांच्या दिवशीं धार्मिक पदें म्हण[illegible] रूढ होतें. तसें म्हटलें तर, संगीत-विहीनच आम्हीं अ[illegible] राहिलों आहों ! मी संगीताचा भोक्ता आहें, हें मात्र खरें[illegible]

श्री. चिंतामणराव देशमुख, अर्थमंत्री, ह्यांचें मद्रास येथ[illegible] संगीत परिषदेंत भाषण.

कोपरगांव तालुका सहकारी साखर कारखाना

हा कारखाना २६ जानेवारी, १९५६ पासून साखरेचें उत्पा[illegible] करूं लागेल. दररोज १,००० पोतीं साखर तयार होई[illegible] अहमदनगर जिल्ह्यांतील हा नववा साखर कारखाना. अ[illegible] पूर्वींच्या आठांपैकी सात कारखाने सुरू झाले आहेत आ[illegible] आठवा (चांगदेव साखर कारखाना, पुणतांबें) फेब्रुवारी [illegible] होईल.

तमाम दंतरोगांवर

[illegible]डछाप म्हणजेच काळी टूथ पावडर

क्रुप् साम्राज्याचें पुनरुज्जीवन

जर्मनीच्या शत्रूंच्या बाँबफेक्या विमानांनीं अपुरें ठेवलेलें, क्रुप् कारखान्यांची उत्पादनक्षमता संपूर्णपणें नष्ट करण्याचें काम दहा वर्षांपूर्वी जेत्यांनीं पुरें करण्याचा चंग बांधला. पण, आतां दहा वर्षांनीं त्या कारखान्यांचें उत्पादन जोरांत चालू आहे. गेल्या वर्षीं त्या कारखान्यांनीं सुमारें १२५ कोटी रुपये किंमतीच्या मालाचें उत्पादन केलें. वेसर नदीच्या तीरावर टॅंकर्सचें उत्पादन, एसेनमध्यें ट्रक्स व रेल्वे इंजनें ह्यांची निर्मिति आणि भारतांत पोलादाचें उत्पादन, अशा कितीतरी विविध प्रकारच्या व्यवसायांत मिळून क्रुपनें ४००,००० कामगारांना काम दिलें आहे. दारूगोळ्याचें उत्पादन पुनः हातीं घेण्याचा क्रुप्चा विचार नाहीं. कारण "आतां इतरत्र ॲटम बाँबचें उत्पादन चालू झालें असतांना दारूगोळ्याचें उत्पादन सुरू करणें अव्यवहार्य होईल."

जगांतील अविकसित राष्ट्रांच्या औद्योगिक प्रगतीस क्रुप्चे कारखाने बहुमोल साहाय्य करीत आहेत. आशिया, आफ्रिका, दक्षिण अमेरिका आणि इतर ठिकाणचे अविकसित प्रदेश ह्यांना ते कारखानदारीला उपयुक्त असा माल तर पुरवितातच; पण त्याबरोबरच तांत्रिक व इंजिनिअरिंगविषयक ज्ञानहि विकत असतात. इतक्या पद्धतशीरपणें आपला व्याप दुसऱ्या कोणत्याहि युरोपियननें वाढविण्याचा प्रयत्न केलेला नाहीं; त्यामुळें ग्रेट ब्रिटन, अमेरिका, फ्रान्स, इत्यादि देशांना क्रुप्ची स्पर्धा हुळहुळु जाणवल्याविना रहाणार नाहीं. (१) १० लक्ष टनांचा पोलादाचा कारखाना व त्याची १,००,००० वस्तीची वसाहत. (२) पाकिस्तानांतील लोखंडाच्या खाणी चालवून तेथें पोलादाचा कारखाना स्थापणें. (३) ॲक्वेडॉरमध्यें लोखंडाच्या खाणीं खणून देणें. (४) ग्रीसमध्यें निकेलच्या खाणी चालवून त्याच्या शुद्धीचे कारखाने उभारणें. (५) युगोस्लाव्हिया, इजिप्त, एथिओपिया व सुदान ह्यांच्या औद्योगीकरणास हातभार लावणें. (६) अर्जेंटिनामध्यें रेल्वे इंजनांचा कारखाना उभारणें. (७) जगांतील इतर भागांत अशाच प्रकारचे उपक्रम हातीं घेणें, इत्यादि क्रुप्च्या परदेशांतील योजना आहेत. क्रुप् नव्या क्षेत्रांतहि प्रवेश करीत आहे. प्लॅस्टिक्स व सिंथेटिक्सच्या उत्पादनपद्धतीचें अमेरिकन पेटंट त्यानें विकत घेतलें आहे. जेत्या राष्ट्रांनीं क्रुपला पोलादाचे बाबतींत संशोधन चालू ठेवण्यास बंदी केली, तेव्हां त्यानें आपल्या संशोधकांना नवें काम दिलें. आज माहीत नसलेल्या, पण पुढें महत्त्व पावणाऱ्या धातूंच्या उत्पादनास कोण बंदी करूं शकणार? लवकरच क्रुप् हेलिकॉप्टर्सचें उत्पादन सुरू करणार आहे, अशी बोलवा आहे. दहा वर्षांपूर्वी, क्रुप्चे कारखाने उध्वस्त झाले होते; आज ते पुनः जागतिक पुढारीपण मिळविण्यास सुसज्ज झाले आहेत. युद्धसमाप्तीनंतर क्रुप् व त्याचे इतर संचालक ह्यांचेवर खटले भरण्यांत आले होते व कामगारांकडून गुलामी पद्धतीनें कामें करून घेतल्याबद्दल त्यांना दोषी ठरविण्यांत आलें होतें. न्यूरेंबुर्ग न्यायालयानें क्रुप्ची सर्व मालमत्ता अलाइड कंट्रोल कौंसिलच्या नांवें जप्त केली होती. पण मागाहून लक्षांत आलें, कीं त्यामुळें ह्या मालमत्तेंत रशिआला एकचतुर्थांश वाटा मिळेल! अमेरिकेचे लष्करी गव्हर्नर, जनरल क्ले, ह्यांनीं हा निवाडा तत्परतेनें फिरवून टाकला. पुढें क्रुपला त्याची मालमत्ता परत देण्यांत आली. मात्र, कोळसा व पोलाद ह्यासंबंधांतील मालमत्तेपासून त्याची फारकत करण्यांत आली व लोखंड, पोलाद अथवा [illegible]विषयक कोणत्याहि उपक्रमांत भाग घेण्यास त्याला बंदी करण्यांत आली. ही बंदी किती काळ ठेवावयाची, हें पश्चिम जर्मन सरकारनें ठरवावयाचें आहे.

हेर क्रुप् फोन बोलेन ह्यानें आपल्या कोळशाच्या कांहीं खाणी विकून टाकल्या आहेत. त्याचें त्याला सुमारें १२ कोटी रुपये मिळाले. पश्चिम जर्मनींत रोकड रकमेची फारच टंचाई असतांना क्रुपला एवढें मोठें रोख भांडवल हाताशीं आलें. त्याचा त्याच्या औद्योगिक पुनर्घटनेस खूपच फायदा झाला. त्याच्या कोळशाच्या खाणी व लोखंड-पोलादाचे कारखाने ह्यांची व्यवस्था विश्वस्तांमार्फत पाहिली जाते. ड्युसबर्ग येथील ऱ्हाइन हॉसेन ह्या पोलादाच्या कारखान्याची वार्षिक उत्पादनशक्ति १८,००,००० टन एवढी प्रचंड आहे. हेर क्रुपला त्यांचें उत्पन्न मिळतें, पण त्यांच्या व्यवस्थेंत त्याला हात नाहीं.

हेर फोन बोलेनचें वय ४७ वर्षांचें आहे; तोच ह्या औद्योगिक साम्राज्याचा प्रमुख आहे. त्याच्या साहाय्यकांत जर्मनींतील प्रमुख उद्योगपतींची गणना होते. 'मोनोरेल' म्हणजे एकरुळी आगगाड्यांचे मार्ग अविकसित प्रदेशांतील वहातुकीस फार सोईचे होतील व त्यांतील खनिजें व इतर संपत्ति उपयोगांत आणतां येईल, ह्या दृष्टीनें क्रुप्चे प्रयत्न चालू आहेत; त्यांस ॲक्झेल वेनेर-ग्रेन ह्या स्वीडिश कोट्याधीशाचा सक्रिय पाठिंबा आहे.

क्रुप्ची फर्म ही खासगी मालकीची फर्म आहे; त्यांत भागीदार नाहींत. त्यामुळें फर्मचे वार्षिक हिशेब प्रसिद्ध करण्याची क्रुपवर जबाबदारी नाहीं. इंजनांचा कारखाना, फाउंड्री, फोर्जेस, यंत्रसामुग्रीचे कारखाने, पोलाद निर्मितीचे कारखाने, पुलांचें उत्पादन, खाणकामाच्या यंत्रांचें उत्पादन, रेल्वेच्या सामुग्रीचें उत्पादन, डीझेल मोटर ट्रॅक्स, खणण्याची व बांधकामाची सामुग्री, कृत्रिम इंधनांचें उत्पादन, इत्यादींचा क्रुप्च्या कारखानदारीशीं निकटचा संबंध आहे. विक्री आणि निर्गत ह्यांची व्यवस्था, एसेन येथें १५,००० बिऱ्हाडांची रहाण्याची व्यवस्था, हॉटेल्स, अनेक शाखा असलेले स्टोर्स, इस्पितळ, विमा-फर्म, इत्यादींचाहि क्रुप्च्या साम्राज्यांत अंतर्भाव होतो. क्रुप्च्या मालमत्तेची किंमत किती असेल ह्याविषयीं अनेक अंदाज करण्यांत आले आहेत. एवढें खरें, कीं तो युरोपांतील सर्वांत श्रीमंत मनुष्य आहे. त्याबरोबरच, त्यानें

२१ वर्षांपूर्वीचा 'अर्थ'

(२ जानेवारी १९३५)

"आर्थिक दुर्बलतेचें आपणांत असलेलें वैगुण्य महाराष्ट्रीयांनीं काढून टाकलें पाहिजे. दीर्घोद्योग आणि योग्य संघटना, ह्यांच्या सहकार्यानें अर्थयोग त्यांनीं अंगीं बाणवला पाहिजे. आपल्या समाजास साहित्य, संगीत, कला, ह्यांची जशी आवश्यकता आहे तशीच उद्योगधंद्यांची व व्यापाराचीहि आहे. किंबहुना आजच्या परिस्थितींत आर्थिक व्यवहारांतील नैपुण्याची जरूर जास्त आहे, ही गोष्ट सर्वमान्य होण्यासारखी आहे किंवा झालीहि आहे. सामाजिक संस्कृतींत ललितवाङ्मयास जसें स्थान आहे, त्याच तोडीचें स्थान अर्थविषयक वाङ्मयास प्राप्त होणें अगत्याचें आहे आणि ही उणीव भरून काढण्याचें साहस ह्या साप्ताहिकाच्या द्वारें आम्ही करीत आहों. आर्थिक लोकजागृति आणि आर्थिक व्यवहारांचें लोकशिक्षण, हाच आमच्या प्रयत्नाचा मुख्य उद्देश आहे."

—"अर्थ"च्या पहिल्या अंकांतील संपादकीय लेख.

कित्येक जबाबदाऱ्याहि पत्करलेल्या आहेत. उदाहरणार्थ, क्रुप् १५,३०० पेन्शनर कामगारांचा चरितार्थ चालवीत आहे. गेल्या वर्षीं त्यानें आपण होऊन कामगारांना दीड कोटी रुपये बक्षीस दिले आणि सरकारला तो दरसाल ६ कोटी रुपये कर भरीत असतो.

युद्धोत्तर काळांत क्रुप्नें इंजिनिअरिंगविषयक सल्ला देण्याचें मोठेंच खातें सुरू केलें आहे. कित्येक राष्ट्रें त्याचा सल्ला विचारतात व तो देण्याचा त्याचा मोठा व्यवसायच बनला आहे. परराष्ट्रांतील औद्योगिक योजनांसाठी त्यानें एक स्वतंत्र कचेरीच खोलली आहे. जगांतील सर्व देशांतील बाजारपेठांतून व प्रदर्शनांतून क्रुप्च्या निशाणीस मानाचें स्थान मिळणार आहे.

क्रुप्नें पूर्वीं दारूगोळ्यांची निर्मिति केली म्हणून त्याच्या चालकांना मुळींच विषाद वाटत नाहीं. व्हिकर्स आर्मस्ट्राँग्ज, स्यायडर-कोसो, इत्यादि फर्म्सनींहि नाहीं का तोफा, टॅक्स व इतर शस्त्रास्त्रें तयार केलीं ! असें क्रुप्चे संचालक मार्मिकपणें विचारतात. जर्मनीचा पराभव झाला, एवढेंच.

हेर क्रुप्नें त्याच्या कामगारांना उद्देशून नुकतेंच भाषण केलें, त्यांत सांगितलें, "तुम्ही गेलीं कांहीं वर्षें माझेशीं जें सहकार्य केलें, त्याचा सुपरिणाम दिसूं लागला आहे. आपण आपला माल जागतिक बाजारपेठांतून पुनः मांडूं शकलों आहों. त्यामुळें, आपल्या फर्मकडे जगाचे डोळे लागून राहिले आहेत. आपल्या फर्मचें महत्त्व आणखी वाढविण्यासाठी, आपण जर्मनी व जर्मनी-बाहेरची जनता ह्यांकडे पूर्वीपेक्षा अधिक लक्ष पुरविलें पाहिजे." पूर्वीच्या उद्योगपतींचें ऐश्वर्य ह्यापुढें लोकांच्या डोळ्यांत खुपल्या-विना राहणार नाहीं, हें जाणून, १०२ खोल्यां त्या आपल्या वडिलोपार्जित प्रचंड निवासस्थानांत हेर क्रुप्नें राहाणें सोडून दिलें आहे. त्याचें आतां एसेन शहरवासीयांसाठी एका प्रचंड म्युझियममध्यें रूपांतर करण्यांत आलें आहे.

—श्री. वा. काळे ह्यांचा "चित्रमयजगत्, जानेवारी, १९५५" मधील लेख.

केवळ कर्जाऊ रक्कम दिली, म्हणजे सावकारी होत नाहीं

बॉंबे मनिलेंडर्स ॲक्टाबाबत निवाडा

व्होरा तयबली महमदअली ह्यानें अहमदहुसेन महमद हुसेन पाशा ह्यावर २०,५०० रुपयांच्या वसुलीसाठी दावा लावला. प्रतिवादीनें त्या रकमेचें गहाणखत लिहून दिलें होतें.

वादीनें प्रस्तुत प्रतिवादीला ९ सप्टेंबर, १९४८ रोजीं व्याजानें १७,००० रु. दिले. गहाणखताच्या व्यवहारापूर्वीं, वादीनें प्रतिवादीला जुलै, १९४२ मध्यें प्रॉमिसरी नोटीवर ६,००० रु. दिले होते. अहमदाबादच्या सिव्हिल जज्जांनीं, गहाणखताच्या पोटीं प्रतिवादीला रक्कम मिळाल्याचें सिद्ध झालें हें मान्य केलें. परंतु, वादी हे १९४६ च्या बॉंबे मनिलेंडर्स ॲक्टाखाली 'सावकार' ठरतात, व त्यांचेजवळ लायसेन्स नाहीं, ह्या मुद्यावर सिव्हिल जज्जांनीं दावा फेटाळून लावला.

वादींनीं मुंबई हायकोर्टांत अपील केलें व तें न्या. शहा व न्या. व्यास ह्यांनीं खर्चासह मान्य करून प्रतिवादीविरुद्ध प्रिलि-मिनरी डिक्री दिली.

"एका वेळीं वादीनें ६,००० रु. प्रतिवादीला प्रॉमिसरी नोटेवर दिले. दुसऱ्या वेळीं त्याला ५,६०० रु. रोख कर्जाऊ दिले आणि प्रतिवादीच्या वतीनें बँकेंत ५,३०४ रु. भरले म्हणून केवळ वादी हा सावकारीच्या धंद्यांत गुंतलेला म्हणजे मनिलेंडर आहे, असें धरणें अशक्य आहे. मनिलेंडर्स ॲक्टाप्रमाणें वादी हा सावकार ठरत नाहीं." असें हायकोर्टानें ठरविलें.

दुसरी गुजराती आवृत्ति प्रसिद्ध झाली

२ वर्षांत ४ आवृत्त्या

कण आणि क्षण

(सुखी जीवनाच्या पाऊलवाटा)

लेखक : श्री. वा. काळे

१ ली आवृत्ति (मराठी) ऑक्टोबर, १९५३
२ री आवृत्ति (मराठी) जुलै, १९५४
१ ली आवृत्ति (गुजराती) फेब्रुवारी, १९५५
२ री आवृत्ति (गुजराती) नोव्हेंबर, १९५५

"महाराष्ट्राचे एक प्रसिद्ध विचारवंत लेखक, श्री. श्रीपाद वामन काळे, ह्यांनीं प्रस्तुत पुस्तकाच्या द्वारें सुखी जीवनाची किल्लीच जणूं काय प्रत्येकाच्या हातीं दिली आहे. विषयाचें प्रतिपादन कलात्मक आणि सहज पटेल असें आहे."

—दादासाहेब मावळंकर
(गुजराती प्रस्तावनेंत)

"प्रस्तुत पुस्तकावर महाराष्ट्रांतील समर्थ, विद्वान्, विचारक आणि साहित्यकार ह्यांनीं मुक्त हस्तानें व मुक्त कंठानें स्तुतिसुमनांचा वर्षाव केला आहे. गुजरात आणि महाराष्ट्र ह्यांतील जीवन, आणि आर्थिक, सामाजिक व सांस्कृतिक प्रश्न ह्यांत किती साम्य आहे; त्याचप्रमाणें महाराष्ट्रांतील स्त्रियांचें जीवन हें शैक्षणिक व सांस्कृतिक दृष्ट्या किती प्रगतिशील आहे, हें प्रस्तुत पुस्तक वाचत असतांना लक्षांत येतें."

—प्रा. शशिन् ओझा
(गुजराती अनुवादक)

"पुस्तक स्त्री-वर्गालाच नव्हे, तर सर्वांनाच उपयोगी व मार्गदर्शक असल्यानें, त्याचा प्रसार करण्यासाठी सस्तु साहित्य कार्यालयानें ["सस्तु साहित्य म्हणजेच उत्कृष्टांत उत्कृष्ट साहित्य"] तें प्रसिद्ध करण्याच्या योग्यतेचेंच आहे."

— प्रा. अनंतराय रावळ
(गुजराती साहित्यिकांतील अग्रगण्य टीकाकार)

र. पु. परांजपे, ना. सी. फडके, शं. वा. किर्लोस्कर, चिं. वि. जोशी, इरावती कर्वे, वि. द. घाटे, इंदिराबाई देवधर, त्याचप्रमाणें सर्व मराठी व गुजराती वृत्तपत्रें व मासिकें ह्यांचे अत्युत्कृष्ट अभिप्राय. डेक्कन व्ह. ट्रान्सलेशन सोसायटीचा पुरस्कार व सरकारची मंजुरी.

मराठी पुस्तक : पृष्ठसंख्या १६८. किंमत २॥ रु.
सर्व पुस्तक-विक्रेत्यांकडे मिळतें.

बँक अवार्डविषयक कायद्याची अंमलबजावणी

इंडियन बँक्स असोसिएशन आणि बॉंबे एक्सचेंज बँक्स असोसिएशन ह्यांनीं, स्टेट बँक ऑफ इंडियाच्या पूर्ण संमतीनें, बँक अवार्ड कमिशनच्या शिफारसी व त्यांना कायदेशीर स्वरूप देणारा इंडस्ट्रिअल डिस्प्यूट्स (बँकिंग कंपनीज) डिसिजन ॲक्ट, ह्याबाबत एक पत्रक काढलें आहे. (ह्या कायद्याला राष्ट्रपतींनीं २१ ऑक्टोबर, १९५५ रोजीं मंजुरी दिलेली आहे.)

बँक अवार्ड कमिशनच्या शिफारसींप्रमाणें, बँका खालील-प्रमाणें गोष्टी करूं शकतात :--

(१) २४ ऑगस्ट, १९५४ च्या सरकारी हुकुमानें लेबर अपेलेट ट्रायब्यूनलच्या निवाड्यांत दुरुस्ती केली. त्यास अनुसरून, नोकरांना तात्पुरता अलावन्स देण्यांत येऊं लागला. हा अलावन्स आतां तीन हप्त्यांत कापून घेता येईल व नोकरांना द्यावयाच्या पगारवाढीचाहि ह्या कपातीकडे उपयोग करतां येईल. पहिली कपात १ एप्रिल, १९५५ पासूनच्या काळास लागू होईल. वरील सरकारी हुकमानुसार नोकरांना प्रत्यक्ष मिळालेली रक्कम त्यांना रोखीनें परत करावी मात्र लागूं नये.

(२) एप्रिल १९५४ ते मार्च, १९५५ ह्या मुदतीबाबत नोकराकडून कांहीं रक्कम येणें असेल, तर ती हिशेबाच्या तीन वर्षांवर वाटली जावी. ३१ डिसेंबर, १९५५ रोजीं ४०%, ३० जून १९५६ रोजीं ३०% व ३१ जानेवारी, १९५७ रोजीं ३०% अशा रीतीनें ती रक्कम वसूल केली जावी.

(३) १९४४ = १००, ह्या हिशेबानें, कोणत्याहि जून अखेरीच्या किंवा डिसेंबर अखेरीच्या सहामाहीच्या, अखिल भारतीय रहाणीच्या खर्चाच्या इंडेक्स नंबरची सरसरी १४० च्या तुलनेनें १० पेक्षा जास्त पॉइंटसनीं वाढली किंवा कमी झाली, तर त्यानंतरच्या सहामाहींतील महागाई भत्ता वाढविण्यांत यावा किंवा कमी करण्यांत यावा. कारकुनांच्या बाबतींत वाढीचें किंवा घटीचें प्रमाण प्रत्येक १० पॉइंटसच्या बदलाचे वेळीं १४४ च्या इंडेक्स-नंबरच्या वेळीं जो महागाईभत्ता असेल त्याच्या ⅙ इतकें असावें; दुय्यम नोकरांचे बाबतींत तें ⅒ इतकें असावें.

बँक अवार्ड कमिशनच्या वरील शिफारशींना आतां कायद्याचें स्वरूप प्राप्त झालेलें आहे. पण, बँक नोकरांची अशी तक्रार आहे कीं, त्या शिफारसी जाचक आहेत. बँकांना नोकरवर्गाशीं सलोख्याचे संबंध राखावयाचे आहेत. म्हणून, इंडियन बँक्स असोसिएशनच्या सभासद-बँका व एक्सचेंज बँका ह्यांनीं स्टेट बँक ऑफ इंडियाच्या पूर्णसंमतीनें, कायद्याची अंमलबजावणी त्यांतील तरतुदींपेक्षां अधिक सढळ हातानें खालीलप्रमाणें करण्याचें ठरविलें आहे :—

(१) तात्पुरता अलावन्स तीन हप्त्यांत, बँक अवार्ड कमिशनच्या शिफारसींप्रमाणें कापून घेतला जाईल. पहिली वजावट वास्तविक १ एप्रिल, १९५५ पासूनच्या काळाबद्दलची करतां येईल. पण ३० नोव्हेंबर पर्यंत, जो पूर्वीचा बाकी अलावन्स दिला असेल तो कापून घेतला जाणार नाहीं. दुसरी वजावट १ एप्रिल, १९५६ पासून केली जाईल व तिसरी वजावट १ एप्रिल १९५७ पासून केली जाईल. १ एप्रिल, १९५५ रोजीं पगारांतील वार्षिक वाढ व त्यामुळें भत्त्यांत झालेली वाढ, व त्या तारखेनंतरहि मिळत रहाणारी ही वाढ तात्पुरत्या अलावन्समधून कापून घेतली जाणार नाहीं.

(२) एप्रिल, १९५४ ते मार्च, १९५५ ह्या मुदतीबाबत नोकरांना द्यावयाची राहिलेली बाकी एका रकमेनें दिली जाईल; कमिशननें सुचविल्याप्रमाणें ती तीन हिशेबी वर्षांवर वाटली जाणार नाहीं.

कंझूमर प्राइस इंडेक्स नंबर्स–वर्किंग क्लास (१९४९ = १००)

	केंद्र	१९५२–५३	१९५३–५४	१९५४–५५	जाने.	फेब्रु.	मार्च	एप्रिल	मे	जून	जुलै	ऑगस्ट
१	अखिल भारत	१०४	१०६	९९	९७	९५	९४	९३	९२	९४	९६	९७
२	मुंबई	११२	११८	११७	११५	११२	१११	१११	१०९	१०८	१११	१११
३	अहमदाबाद	१०७	१११	९३	८५	८३	८३	८१	८२	८५	९०	९२
४	सोलापूर	१०४	१०७	९४	९२	८५	७७	७६	७५	७७	८३	८३
५	कलकत्ता	१००	९९	९४	९३	८९	८९	८९	९१	९१	९३	९५
६	कानपूर	९३	९४	८३	७८	८०	७९	७४	७०	७९	७८	७८
७	मद्रास	१०३	१०९	१०४	१०३	१०१	९९	९७	९५	९६	९८	९८
८	एरणाकुलम्	१०६	१०८	१०७	१०६	१०५	१०६	१०६	१०६	१०४	...	...
९	नागपूर	१०१	१०२	९८	९८	९६	९५	९४	९३	९५	९७	९७
१०	जबलपूर	९८	१००	९०	८६	८६	८५	८६	८५	८७	९०	८८
११	दिल्ली	१०७	१०७	१०३	१००	९७	९६	९५	९२	९३	९९	१०१
१२	अजमीर	१०७	१०२	८८	८३	८३	८१	७८	७९	८०	८४	८६
१३	झारिया	१०७	१०३	७९	७५	७७	७६	७३	७५	७६	७७*	७९*
१४	जमशेदपूर	१११	११०	१०१	९९	९८	९६	९३	९३	९४	९७	१००
१५	गोहट्टी	१०९	१००	९३	८८	८८	८७	८७	८७	८५	८७	८८
१६	कटक	१०५	१०६	९८	९५	९५	९३	९५	१००	१०१	१०१	१०३
१७	लुधिआना	९०	९१	८८	८६	८४	८१	७९	८०	८०	८२	८३
१८	मरकारा	९७	१०७	१०३	१०१	९६	९५	९५	९५	९५	९५	१०३
१९	बंगलोर	११५	११३	१०४	१०२	१०१	१०१	१०१	१०१	१००	१०२	...
२०	हैद्राबाद	१०७	११५	१०४	९९	९४	९४	९२	९२	९५	९८	९७

[illegible] :—१९४४=१०० ह्या हिशेबाचा इंडेक्स नंबर तयार करावयाचा असल्यास, इंडेक्स नंबरला १·३८ नें गुणावें.

(३) जून, १९५५ अखेरच्या सहामाहींत इंडेक्स नंबर मध्यें जी १४४ वरून व १३० वर घट झाली आहे, त्यामुळें कारकून व कनिष्ठ नोकर ह्यांच्या महागाई भत्त्यांत अनुक्रमें $\frac{1}{3}$ व $\frac{1}{16}$ ची कपात १ जुलै, १९५५ पासून करतां येईल. पण ती १ डिसेंबर, १९५५ पासून केली जाईल. जुलै ते नोव्हेंबर, १९५५ ह्या मुदतींत जादा महागाई भत्ता दिला गेला असेल, तो वसूल करून घेतला जाणार नाहीं. ह्यापुढें मात्र, कमिशनच्या शिफारसींतील कोष्टकाप्रमाणेंच महागाई भत्ता दिला जाईल; आणि तो त्यांतील अटीप्रमाणें लागूं होईल हें नोकरवर्गाला जाहीर केलें जाईल.

शास्त्री ट्रायब्यूनल व बँक अवार्ड कमिशन ह्यांनीं आपल्या शिफारसी करतांना 'ऑल इंडिया ॲव्हरेज वर्किंग क्लास कॉस्ट ऑफ लिव्हिंग इंडेक्स नंबर' स्वतःपुढें ठेवला होता. १९४४ हें वर्ष त्यांत प्रमाणभूत धरलें होतें. आतां, हा इंडेक्स नंबर 'इंटेरिम सीरिज ऑफ ऑल इंडिया ॲव्हरेज कंझुमर प्राइस इंडेक्स नंबर फॉर वर्किंग क्लास' ह्या नांवानें प्रसिद्ध होतो व त्याचें प्रमाण वर्ष १९४९ हें धरण्यांत आलें आहे. नांव बदललें असलें, तरी इंडेक्स नंबराचें स्वरूप बदललें नाहीं व नवे इंडेक्स नंबर जुन्याशीं कसे जोडून घ्यावयाचें, हें नव्या इंडेक्स नंबरांच्या खालील टीपेमध्यें समजावून सांगितलेलें आहे. कायद्याची अंमलबजावणी न्यायबुद्धीनें व दक्षतेनें करण्याचें बँकांनीं ठरविलें आहे; तेव्हां नोकरहि बँकांशीं सहकार्य करतील व बँकिंगच्या सोईच्या प्रसारास हातभार लावतील अशी दोन्ही असोसिएशन्सना आशा आहे.

१९५५ मधील समाधानकारक प्रगति

गेलें वर्ष भारतास एकंदरीनें चांगलें गेलें असें म्हणतां येईल. गेल्या वर्षीं नव्या विचारसरणीनें बरीच प्रगति केली; १९५५ च्या प्रारंभीं समाजवादी अर्थरचनेची उद्योगपतींना भीति वाटत होती; आतां त्याचें नाविन्य नाहींसें झालें. पण राज्यांच्या पुनर्घटनेमुळें होणाऱ्या परिणामांकडे उद्योगपतींचें लक्ष लागून राहिलें आहे. कांहीं झालें तरी, शेअर्सचे भाव १०% नें सुधारलेले असल्याकारणानें उद्योगधंद्यांबद्दल एकंदरींत विश्वासाचेंच वातावरण आहे, हें उघड दिसतें. समाजवादी अर्थरचनेच्या बागुलबोव्यामुळें विमा व वीज कंपन्यांच्या शेअर्सवर प्रतिकूल परिणाम झाला. कोळशाच्या भवितव्याबद्दल खात्री नसल्यामुळें त्या शेअर्सचे भाव स्थिर नाहींत. मळ्यांचे शेअर्स थोडी सुधारणा दाखवीत आहेत. कापडगिरण्यांचे भाग २०% नें सुधारले आहेत पण अंबर चरख्यानें त्यांची वाढ थोपवून धरली आहे! सिमेंट, लोखंड-पोलाद, इंजिनिअरिंग, कागद, खाणी, ह्या सर्व धंद्यांची चलती त्यांच्या शेअर्सच्या किंमतींत प्रतिबिंबित झाली आहे. कपास, तेलबिया, ह्यांच्या किंमती चढीच्या आहेत. येत्या पंचवार्षिक कार्यक्रमाचा तपशील बाहेर पडला, म्हणजे १९५६ व नंतरचीं वर्षें ह्याविषयीं निश्चित अंदाज बांधतां येतील. योजनेचा आकार व उपलब्ध पैसा ह्यांना अनुसरूनच पुढील धोरणें आंखावीं लागतील व वारंवार परिस्थितीशीं मिळतीं करून घ्यावीं लागतील.

सुट्टींतील वाढते अपघात

अमेरिकेंत, नाताळच्या सुट्टीच्या प्रारंभींच्या शनिवार-रविवारीं रस्त्यांवरील अपघातांत २५० लोकांना मृत्यु आले. इतर अपघातांनीं आणखी ४९ लोक मरण पावले. सुट्टींतील अपघातांचें प्रमाण दरसाल वाढत आहे.

भोर स्टेट बँक लि.

[स्थापना : १९४४]

मुख्य कचेरी:-भोर, जि. पुणें.

शाखा:-पुणें, पाली व शिरवळ.

अधिकृत भांडवल	रु. ५,००,०००
खपलेलें भांडवल	रु. ५,००,०००
वसूल भांडवल	रु. २,५०,०००
गंगाजळी व इतर फंडस्	रु. ७६,०००

बोर्ड ऑफ डायरेक्टर्स

श्री. म. व्यं. शिगरे, अध्यक्ष. न. भू. ना. पां. थोपटे, उपाध्यक्ष.

रावसाहेब य. द. खोले. श्री. चं. रा. राठी.

श्री. गो. वा. देवी श्री. बा. ग. धंदुके.

सरकारी रोखे खरेदी-विक्री, व्याजवसुली, पेन्शन कलेक्शन व इतर बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात.

बँक १ ते ४ वर्षें मुदतीसाठी कायम ठेवी स्वीकारते.

दराबाबत समक्ष चौकशी करावी.

पुणें कचेरी:-बुधवार घ. नं. ३६१-६२, पासोड्या विठोबानजीक. फोन नं. २५७६.

अधिक माहितीसाठी लिहा.

वाय. एस. जोशी
अ. मॅनेजर.

दी भारत इंडस्ट्रिअल बँक लिमिटेड

हेड ऑफिस : पुणें शहर

शाखा:—पुणें लष्कर, बारामती, लोणावळा, श्रीरामपूर (बेलापूर रोड), ओझर (जि. नाशिक) खोपोली (जि. कुलाबा)

श्री. के. पां. जोशी (अध्यक्ष) | श्री. ह. ब. गिरमे (उपाध्यक्ष)

अधिकृत भांडवल	रु. १५,४३,८१०
विक्री झालेलें भांडवल	रु. ७,९३,८१०
वसूल भांडवल	रु. ४,००,०००
रिझर्व्ह फंड व इतर रिझर्व्ह	रु. १,००,०००

एकूण खेळतें भांडवल ६० लाखांचे वर

बँकेचे नवीन इमारतींत माफक भाड्यांत सेफ डिपॉझिट लॉकर्सची सोय केली आहे.

सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार केले जातात.

श्री. रा. बा. साळवेकर B. A., LL. B.
श्री. नी. ना. क्षीरसागर
} मॅनेजिंग डायरेक्टर.

हें पत्र पुणें पेठ शिवाजीनगर घ. नं. ९१५।१ आर्यभूषण छापखान्यांत केशव गणेश शारंगपाणी यांनीं छापिलें व श्रीपाद वामन काळे, बी. ए. यांनीं 'दुर्गाधिवास' ८२३ शिवाजीनगर (पो. ऑ. डेक्कन जिमखाना) पुणें ४ येथें प्रसिद्ध केलें.